

הרב יהודה הלוי עמיחי

מתי חלה קדושת שביעית

ראשי פרקים:

הקדמה

- א. ירק שהיה מחובר בשביעית ונלקט בשמינית
 - ב. דין מיוחד באתרוג
 - ג. הנלקט בשמינית לא מופקר בשביעית
 - ד. תבואה היוצאת לשמינית, ביאור בדעת הר"ש
 - ה. ראייה שאין ירקות הנלקטים בשמינית הפקר בשביעית
 - ו. דעות אחרונים לעניין ירק שנלקט בשמינית
 - ז. קדושת שביעית והפסד בפירות שביעית קודם הגעתם לעונה"מ
 - ח. דעות שחלות קדושת שביעית קודם עונה"מ
 - ט. זמן חלות קדושת שביעית בירק שנלקט בשביעית
- סיכום

הקדמה

שני גורמים קובעים את חלות חיובי קדושת שביעית על פירות הגדלים בשנה השביעית.

א. שלב הגידול של הפרי.

ב. התאריך בשנה בו הגיע הפרי לשלב הגידול הקובע.

הגמרא (ראש השנה יג ע"ב) אומרת ששלב הגידול הקובע לאיזה שנה שייכים גידולי השביעית; באילן — חנטה, בתבואה וזיתים — שליש, בירקות — לקיטה.

הרמב"ם (הל' שמיט"י פ"ד ה"ט—ה"ג) הכריע להלכה ששלב הגידול הקובע בפירות האילן, תבואה או קטניות הוא עונת המעשרות¹. באורז, דוחן, פרגין, שומשין ופול המצרי שזרעו לזרע שלב הגידול הקובע הוא גמר הפרי, ואילו בירק שלב הגידול הקובע הוא שעת הלקיטה.

התאריך הקובע לענין שביעית הוא ראש השנה, א' תשרי².

1. הגדרת עונת המעשרות הובאה ברמב"ם הלכות מעשר (פ"ב ה"ה).

2. עיין שבת הארץ (פ"ד ה"ט אות ד) שיש חולקים וסוברים שגם לענין שביעית הזמן הקובע הוא טו בשבט.

דינים אלו נכונים הם: הן לענין שביעית והן למוצאי שביעית, וכפי שפסק הרמב"ם (פ"ד ה"ט):

"באחד בתשרי ראש השנה לשמיטין ויובלות. פירות שישיית שנכנסו לשביעית, הם היו תבואה או קטניות או פירות האילן, והגיעו לעונת המעשרות קודם ראש השנה — הרי אלו מותרין, ואע"פ שאוסף אותם בשביעית הרי הן כפירות שישיית לכל דבר, ואם לא באו לעונה"מ אלא אחד ראש השנה — הרי הן כפירות שביעית".

וכן פסק לענין מוצאי שביעית (פ"ד ה"ג):

"וכן פירות שיצאו למוצאי שביעית, בתבואה וקטניות ואילנות — הולכין אחר עונה"מ, והפרגין והשומשמין והאורז והדוחן ופול המצרי שזרעו לזרע — אחר גמר פרי, והירק אחר לקיטה".

עלינו לדון מהו מעמד הגידולים קודם הגעתם לשלב הגידול שמחייב אותם בדיני שביעית. שאלה זו תתעורר ביבולים הנכנסים לשביעית והיוצאים ממנה. כגון; פירות שייגעו לעונת המעשרות בשביעית, והיו קדושים בקדושת שביעית, האם חלים עליהם דיני שביעית קודם הגעתם לשלב הגידול המחייב בדיני שביעית. וכן בפרי שעונת המעשרות בשמינית מה דינו בשביעית, שהרי כשיגיע לעונת המעשרות יהיה חולין כפירות שמינית, אולם מה דינו בשביעית, האם חלה עליו קדושה מסוימת? כמו כן מה דין תבואה היוצאת משביעית לשמינית והביאה שלישי בשמינית האם חלה קדושה קודם עונת המעשרות, וכן בתבואת שביעית קודם הבאת שלישי האם היא חייבת בהפקר או שמא אין להפקירה אלא משעה שהביאה שלישי. וכן בירקות שילקטו בשמינית האם חלה עליהם קדושת שביעית בשנה השביעית, האם הם הפקר בשביעית? כמו כן ירק שגדל בשביעית אולם נמכר לעכו"ם קודם לקיטה, האם חלה בו קדושת שביעית או שמא אין בו קדושת שביעית, כמו כן בירק שגדל בשדה והועבר קודם לקיטתו לעציץ שאינו נקוב בחממה³.

א. ירק שהיה מחובר בשביעית ונלקט בשמינית

לעניין ירק שיוצא משביעית לשמינית שנינו במשנה (פ"ה מ"ג):

"לןף שעברה עליו שביעית, רבי אליעזר אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו, ואם לאו יעשה חשבון עם העניים, ר' יהושע אומר אם לקטו העניים את עליו לקטו, ואם לאו אין לעניים עליו חשבון".

3. באופנים שאין בהם איסור ספיחים, כגון; בארבע שדות, נזרע בשישיית ויוצא לשמינית.

אנו לומדים שלוף הנלקט בשמינית, בחלק מעליו — שגדלו בשביעית — יש קדושת שביעית, ובחלק מעליו — שגדלו בשמינית — אין קדושת שביעית, שהרי ר' אליעזר אומר שיש לעניים חלק (השנה השביעית) בעלי הלוף למרות שנלקטו בשמינית. מכאן שקדושת שביעית איננה תלויה בלקיטה, אלא עצם זאת שהעלה גדל בשביעית מחיל עליו כבר קדושת שביעית. הסבר זה נראה בדעת הרמב"ם בפיה"מ (שם) שכתב:

"ר' אליעזר אומר שאם לקטו העניים את עליו בשביעית ואח"כ עקרו אחר שביעית אינו חייב כלום, ואם לא לקטו עליו יעשה חשבון כמו שאמר, שאם עקרו אחר השמטה בשנה אחת נותן לעניים החצי, ואם עקרו שנתיים לאחר השמטה נותן לעניים השליש, ואם עקרו לאחר שלש שנים נותן לעניים הרבע. ולפי סדר זה נותן לענים חלק שנה שביעית מכלל השנים שנשארו באדמה".

מדברי הרמב"ם משמע שלא לקטו בשביעית את העלים, אלא בשמינית, או מספר שנים לאחר השביעית לקטו את העלים ועקרו את הלוף. א"כ מוכח שקדושת שביעית חלה במחובר אפילו בלא לקיטה, וכן מבואר בדברי הרע"ב (פ"ה מ"ג).

הר"ש שואל על הסבר זה:

"וא"ת והא בירק אזלין בתר לקיטה בין לעניין שביעית בין לעניין מעשר... וא"כ האי לוף דנלקט בשמינית אין עליו תורת שביעית? ויש לומר דמתניתין איירי כגון דעקרוהו עם עליו בסוף שביעית ועקרוהו במאפורות (כלי עקירה) כדינו בסוף שביעית והניחוהו במקומו וחזר והוסיף גידולים בשמינית ולפיכך צריך לעשות חשבון עם העניים, כי הנלקט בשביעית אסור ומה שהוסיף בשמינית מותר".

מדברי הר"ש עולה שאין קדושת שביעית חלה על המחובר אלא על הנלקט בשביעית, אולם דבר שלא נלקט בשביעית אלא בשמינית אין בו קדושת שביעית כלל.

הרש"ס (פ"ה מ"ג ד"ה ואם לאו) תירץ את קושיית הר"ש באופן אחר וכתב:

"נ"ל דלוף דמי לקטנית ולא לירק דמכניסו לקיום הוי כמו בצלים, ולא אמרו בתר לקיטה אלא בירק הכלה ואובד, אבל הכא דריכנו כבר, בשביעית גופה לכו"ע ואפ"ה נתקיים דנתבטלו קצת גידולין דשביעית פשיטא דלא דמי לירק".⁴

ועוד נ"ל דאשכחן בבצל ולוף דלא הוו ירק לענין אחר נמי, כמו לענין

4. וכן נראה שלמד הריב"מ"ץ פ"ה מ"ג.

פאה, והיינו כשהעיקר הוא חזיתיה דאיסורא דלאו בתר לקיטה אזלין דאיסור שבו היכן הלך, אא"כ רבו גידולין על העיקר, ומשמע (בפ' הנודר מן הירק נז ע"ב) דבעינן כ"כ רבו דבטל העיקר בס'. תדע שהא בצל שנטעו כרם ועקר הכרם ובתר הכי בא לעוקרו דאמרינן (בפ' הנודר מן הירק, ובפ' כרם שחרב ה"ז) דאפילו רבו גידולין על עקרו אסור, ואמאי ניזיל בתר לקיטה וכשנתלש הבצל הא נעקר הכרם, אלא ודאי כדאמרן.

משני הסברי הרש"ס לכך שהלוחף כקיטנית ולא כירק, מוכח שהרש"ס מסכים עם דברי הר"ש, וס"ל שאין קדושת שביעית אלא בנלקט בשביעית, אלא שבולף יש דין מיוחד שהוא לא כירק רגיל.

אם נבאר את הרמב"ם כפי שלמד הרש"ס (וכן נראה בדעת הריב"ם) א"כ לכל הראשונים שהזכרנו קדושת שביעית חלה רק כשהלקיטה בשביעית, ובירק הנלקט בשמינית אין דעה שיהיה בו דיני שביעית, וכן נראה מדברי הרמב"ם (פ"ד ה"ב) שכתב "הירק בשנת לקיטתו" דהיינו ירק שנלקט בשמינית אין בו קדושת שביעית, למרות שגדל בשביעית, ולכן גם בהיותו בשביעית לא היה בו קדושת שביעית.

ב. דין מיוחד באתרוג

רבי שמעון (ראש השנה טו ע"א) סובר שאתרוג היוצא משביעית לשמינית פטור מביעור ופטור ממעשר, והקשה הר"ן (ר"ה טו ע"ב ד"ה אינהו):

"ומיהו קשיא לי אמאי קאמר דפטורה מן המעשר, דהא כיון דס"ל דפטורה מן הביעור, הו"ל לחייבו במעשר, ואפי' ס"ל כר"ג דאזיל בתר לקיטה למעשר, לפי שאין פירות שביעית פטורין מן המעשר אלא מתורת הפקר, וזו כיון שאינה חייבת בביעור הוה לן לחייבה במעשר? וניחא לי, דכיון דבשביעית היתה הפקר כשנכנסה שמינית בעליה מהפקירא קא זכו בה ומשום הכי פטורה מן המעשר."

מדברי הר"ן אנו לומדים שאתרוג שיילקט בשמינית ולא יהיה בו דין ביעור – בכל אופן חייב בשביעית בהפקר.

אולם יש להעיר שדינו של רבי שמעון הוא רק באתרוג ולא בשאר האילנות, ואין כאן פטור כללי, אלא הסבר מיוחד ופרטי לאתרוג, וממילא אין להביא ראיה מדברי ר"ש לשאר דברים. המיוחד באתרוג לדעת ר"ש הוא מכיוון שרק בו אנו הולכים גם אחר חנטה וגם אחר לקיטה⁵. לכן בשעת החנטה חלים

5. עיין טורי אבן (ר"ה טו ע"ב ד"ה שאין לך), משנת ר' אהרון זרעים (סי' כא אות ד).

חיובי שביעית והאתרוג הוא הפקר מחד, ומאידך כיוון שהלקיטה תהיה בשמינית לא יהיה חייב בביעור כי צריך תהיה שהחנטה והלקיטה תהיה באותה השנה. העולה מכאן שבירקות שהולכים רק לפי שעת הלקיטה אין דין הפקר עד שעת הלקיטה. וכפי שהר"ן כתב שלדעות שהולכים רק לפי הלקיטה הרי שהגדל בשביעית ונלקט בשמינית חייב במעשרות כיון שנלקט בשמינית, ואין הר"ן פוטר מתרו"מ כהפקר שנלקט, ולא הוזכרה סברא זו אלא לר"ש שחידש שבאתרוג אנו הולכים גם לפי חנטה וגם לפי לקיטה.

ג. הנלקט בשמינית לא מופקר בשביעית

הרז"ה (ר"ה טו ע"ב ד"ה אמר רבה) למד שאתרוג שביעית שנלקט בשמינית — חייב במעשרות ובביעור, ולכאורה אם הפירות היו הפקר בשביעית א"כ דינו כנלקט מההפקר שפטור מתרו"מ? החזו"א (סי' ז ס"ק יד) תירץ שכיון שנלקט בשמינית א"כ נחשב למפרע כאינו קדוש בקדושת שביעית ולכן חייב בתרו"מ. הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מעדני ארץ סי' יא ס"ק יא) הקשה על כך שמכל מקום היה הפקר בשביעית, וכל אדם היה יכול לזכות באתרוג, וא"כ מה טעם לא נפטור אותו ממעשר? אלא נראה שאכן אין האתרוג בשביעית הפקר, מכיוון שאתרוגים אלו יילקטו בשמינית, הרי שאינם הפקר בשנה השביעית, וכן כתב הגרצ"פ פרנק זצ"ל (הר המור קונטרס נטעי צבי סי' יב), וכשם שפרי שחנט בשישית ונלקט בשביעית אינו קדוש כן ירק שנלקט בשמינית אינו קדוש בשביעית.

ד. תבואה היוצאת לשמינית, ביאור בדעת הר"ש

הירושלמי (מעשרות פ"ה מ"א) אומר:

"הביאה פחות משליש לפני שביעית ונכנסה שביעית **אסורה משום ספיחים** ולא **חלה** עליה קדושת שביעית שכבר היו עשבים ולא **חלה** עליהן קדושת שביעית.

הביאה פחות משליש לפני שמינית ונכנסה שמינית **מותרת משום ספיחים וחלה** עליהן קדושת שביעית."

וביאר הר"ש (שביעית פ"ט מ"א) ש"חלה" פירושו אם ליקטן עשבים, ואילו הביטוי מותרים או אסורים משום ספיחים היינו אם לקטן כתבואה. מרן הרב קוק זצ"ל, בשבת הארץ (פ"ד ה"ג אות ג) בואר את דברי הר"ש שתבואה שהביאה פחות משליש לפני שביעית ונלקטה בתורת עשבים קודם שנגמרה, אין בה קדושת שביעית ובודאי אינה ספיחין שהרי נגמרה כעשבים בשישית, אולם אם נלקטה בשביעית בתורת תבואה הרי היא אסורה באיסור ספיחין שהרי הביאה שליש בשביעית. לעומת זאת תבואה שהביאה פחות משליש בשביעית ונלקטה בשמינית, אם נלקטה לאחר שהביאה שליש בשמינית כתבואה — אין בה

קדושת שביעית, שהרי הביאה שליש בשמינית. אבל אם נלקטה כעשבים, חלה עליה קדושת שביעית שהרי נגמרה לעשבים בשביעית, לכן יש בה קדושת שביעית.

יסוד דברי הר"ש (על פי שבת הארץ) הוא שיש לחלק בדבר עצמו לפי מטרות הגידול, וכפי שאנו לומדים בפול המצרי (פ"ד הי"ד) שיש חלוק בין זרע וירק, והכל תלוי לפי ייעודו של החלק הנלקט. וכן במשנה (פ"ב מ"י) לעניין דלועין שעומדים לזרע או לירק השלב הקובע את השנה נקבע על פי מטרת הגידול. לכן גם בתבואה תלוי אם עומד לעשבים או לתבואה.

העולה מדברי הר"ש (לפי שבת הארץ) שאין קדושת שביעית קודם עונה"מ, אלא בדבר שכבר נגמר דינו בשביעית, ולכן עשבים שנגמרו בשביעית יש בהם קדושת שביעית, אבל דברים שהזמן הקובע בהם הוא בשמינית אין בהם קדושת שביעית. על פי הסבר זה מבוארים היטב דברי הר"ש (פ"ה מ"ג) שקדושת שביעית בירקות חלה רק כאשר הייתה לקיטה בשביעית אבל אם לא הייתה לקיטה אין לחייב דיני שביעית⁶.

החזו"א (סי' ז ס"ק כ, סי' יג ס"ק י) כתב שמדברי הר"ש מוכח ששביעית חלה קודם עונה"מ, שהרי ביוצא משביעית לשמינית וקצר קודם הגעת התבואה לשליש — נוהגת בהם קדושת שביעית, ואילו בהגיע התבואה לשליש גידולה בשמינית — אין בה קדושת שביעית. מכאן שיש קדושת שביעית קודם לעונה"מ (וכן כתב הקה"י סי' ט). ולכאורה יש לעיין בהכי טובא שהרי עונה"מ בשביעית בשליש גידולו הוא לענין תבואה אבל כאשר המדובר בעשבים הרי כבר היה מוכן בשביעית, וא"כ הקוצר כעשבים הוא קוצר דבר שהגיע לעונה"מ בשביעית ולכן הוא קדוש בקדושת שביעית, ואין כאן קדושה קודם עונת המעשרות. ועוד החזו"א גופא (סי' ז ס"ק ב) כתב שיש לדון שקדושת שביעית קודם לעונה"מ נובעת מהיות התבואה ראויה למאכל בהמה, לפי יסוד זה אין ראיה שחלה קדושת שביעית קודם לעונה"מ אלא בדבר שנגמר בשביעית. ועוד החזו"א (סי' טו ס"ק ג' ד"ה ונראה, ובמש"כ) כתב שירק היוצא לשמינית אינו קדוש, משמע שהזמן הקובע הוא הלקיטה, ומכיוון שהלקיטה תהיה בשמינית לא חלים דיני שביעית.

ה. ראיה שאין ירקות הנלקטים בשמינית הפקר בשביעית

הגמרא (ראש השנה טו) הביאה ברייתא שאתרוג היוצא משביעית לשמינית חייב בביעור ופטור מתרו"מ, והגמרא אומרת שדין זה הוא מחומרא. הראשונים (תוס', רשב"א ריטב"א, ר"ן ועוד) מסבירים שכיוון שאתרוג הנלקט בשביעית חייב

6. עיין קול יהודה (לרב גרשוני עמ' שיב), שיח השדה (סי' ט).

בביעור ופטור מתרו"מ, אנו מחמירים גם באתרוג שנלקט בשמינית לדונו כחנט בשביעית, ולכן חייב בביעור ופטור מתרו"מ. ולכאורה אפילו אם דינו לילך בתר לקיטה והוא של שמינית, אם האתרוג בשביעית היה של הפקר, צריך להיות פטור מתרו"מ, כדין הנלקט מההפקר, אלא על כרחך שאין כאן גדר של הפקר בשביעית מכיון שנלקט בשמינית.

ו. דעות אחרונים לענין ירק שנלקט בשמינית

מדברי האור שמח (הל' מעש"ש פ"א ה"ה) שאתרוג שחנט בשישית ועבר את שנת השביעית ונלקט בשמינית — חייב בתרו"מ למרות שהיה הפקר בשביעית. משמע שישנה חובת הפקר בירקות גם כאשר נלקטו בשמינית. אולם יש להעיר שהתם איירי באתרוג וכפי שכתבנו (לעיל אות ב) ויש מקום לחלק בין אתרוג ושאר ירקות, שהרי באתרוג יש צד של פרי וכבר חנט בשישית.

האור שמח כתב שאתרוג שחנט בשישית ועבר את שנת השביעית ונלקט בשמינית — חייב בתרו"מ למרות שהיה הפקר בשביעית, ומשמע שיש הפקר בפירות שנלקטו בשמינית. על כך הקשה הגרנ"ט (חי' קידושין בדין אתרוג) כיוון שלא הייתה לקיטה בשביעית לא יכול להיות דין הפקר, ואדרבא כתב הגרנ"ט שאין קדושת שביעית במה שחנט בשישית ועבר את השביעית ונלקט בשמינית, והוסיף שאפילו אתרוג של שישיית שנלקט בשביעית למרות שדינו כשל שביעית בכ"א עד שעת הלקיטה אין בו דיני הפקר של שביעית⁷.

הרצ"פ פרנק זצ"ל כתב (הר המור, קונטרס נטעי צבי סי' יא):

"נסתפקתי בירק של שביעית שהיה בדעתו של בעל השדה שיכנס לשמינית, אם בא אחר ולקטו בשביעית שלא מדעת בעל השדה, אם חשיב פירות שביעית, אי תליא בדעת בעלים או לא דבתר מציאות הלקיטה, וכן יש לעיין אי שרי ללקוט בלי דעת הבעלים ולהוריד עליהם קדושת שביעית".

מדברי הגרצ"פ פרנק זצ"ל עולה שהספק הוא אם בא אדם ולקט שלא מדעת הבעלים, האם לקיטתו לקיטה, אבל אם לא נלקטו בשביעית הדבר ברור שלא חלה עליו קדושה, וא"כ הדברים תואמים את שנתברר לעיל שירק שיצא לשמינית ונלקט בשמינית אין קדושת שביעית במחובר.

7. עיין אבי עזרי (פ"ד הכ"ד) שג"כ תמה על האו"ש, הרי לא הייתה הלקיטה וממילא לא הוי הפקר בשביעית.

והוסיף שם הרב פרנק זצ"ל שאפילו לשיטת המהרי"ט שהפקר של שביעית חל ממילא, דאפקעתא דמלכא הוא, בירק שנלקט בשמינית י"ל שהפקר התורה תלוי ועומד, ואם יילקט בשמינית הרי יתגלה למפרע שאין בו דיני הפקר (ע"ע הר צבי ח"ב סי' מד).

וכבר הבאנו (לעיל אות ד) שמדברי החזו"א (סי' טו סק"ג ד"ה ונראה, ובמש"כ) מוכח שכל היוצא לשמינית אין בו קדושת שביעית.

לסיכום: נראה שהראשונים מסכימים לדעה זו שאין קדושת שביעית חלה אלא משעת החיוב בעונה"מ, ואילו בירק שנלקט בשמינית אין בו דיני שביעית בשנת השמיטה.

ז. קדושת שביעית והפסד בפירות שביעית קודם הגעתם לעונה"מ

הרמב"ם (פ"ד ה"ט) הכריע שהזמן הקובע בפירות הוא עונת המעשרות, ולכן אם היו תבואה, קטניות או פירות האילן והגיעו לעונת המעשרות קודם ראש השנה, הרי אלו מותרים כפירות ששית, ואם לא באו לידי עונת המעשרות אלא אחר ראש השנה הרי הן כפירות שביעית.

ראיה לכך מדברי המשנה (מעשרות פ"ה מ"ג):

"לא ימכור אדם את פירותיו משבאו לעונת המעשרות למי שאינו נאמן על המעשרות ולא בשביעית למי שחשוד על השביעית".

מפירוש הרמב"ם למשנה נראה שדיני קדושת שביעית הם משעה שהפירות הגיעו לעונת המעשרות, ולכן אין למכור פירות הקדושים בקדושת שביעית לחשוד שלא ינהג בהם קדושת שביעית⁸.

קביעת הרמב"ם שהזמן המחיל קדושת שביעית על הפירות הוא עונת המעשרות קשה מדברי המשנה (פ"ד מ"ו):

"מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית, ב"ש אומרים כל האילן משויציא, ב"ה אומרים החרובין משישלשלו, והגפנים משיגרעו, והזיתים משינצו, ושאר כל אילן משויציא, וכל האילן כיון שבא לעונת המעשרות מותר לקצו".

הרמב"ם (פ"ה ה"ח) הביא להלכה את דברי המשנה שאסור לקוץ גם קודם עונת המעשרות, משמע שקדושת שביעית חלה קודם לעונת המעשרות.

8. וכ"כ במלאכת שלמה בשם רבינו יהוסף ז"ל.

המקדש דוד (ראש סי' ס ד"ה והנה ז"ש הרמב"ם) הסביר שלענין הפסד דנים בפירות על שם סופם, ואסור לגרום לכך שהפירות לא יגיעו לעונת המעשרות שזו תכלית הפירות, ולכן איסור הפסד חל מיד משיגיעו לידי פרי, ואילו קדושת שביעית חלה רק משעה שהגיעו לעונת המעשרות.

יש לבאר את דברי המקדש דוד שקדושת שביעית זהו דין שחל על פירות שביעית, קדושת שביעית היא האוסרת לשנות את פירות השביעית מייעודם ושימושם הרגיל⁹. אולם גם קודם היות הפירות קדושים בקדושת שביעית יש דין כללי של "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", דין זה מחייב אותנו לדאוג שהפירות יהיו "לאכלה", דהיינו איסור להפסיד את הפירות לפני אכילתם. לכן אסור לקצוץ אילן למרות שגרום הפסד פירות מותר בשביעית (מהרי"ט ח"א סי' פג) אלא שזהו איסור עצמי שאסור לנו לגרום למצב שיפסדו פירות שביעית ולא יגיעו לידי אכילה¹⁰.

בדברי הגמ' (בב"ק קא ע"ב) אנו לומדים מושגי קדושת פירות אבל רק לענין תשמישי הפירות, וכפי שהרמב"ם (פ"ד ה"ג) כתב:
 "ולא ישנה פירות מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומעשר".

ההשוואה בין תרומה ושביעית היא לענין השימוש בפרי, אבל הפרי קודם הגעתו לעונה"מ אין בו מושג קדושה, אלא דינים מסוימים שאינם נובעים מקדושת הפירות. ולכן כתב המקדש דוד שלענין הפסד שלא תהא אפשרות אכילה בשביעית על כך אנו אוסרים גם קודם היות הפרי מוכן, אבל דיני קדושת שביעית שהם דינים בפירות שביעית או בדמי שביעית חלים רק לאחר היות הפרי ראוי לאכילה.

חילוק זה הובא במהרי"ט (ח"א סי' פג) שהקשה מהמשנה (פ"ד מ"י) האוסרת קציצת אילן בשביעית, והגמ' (פסחים נב ע"א) הסבירה שהאיסור הוא משום הפסד פירות שביעית, ואילו בירושלמי (פ"ד ה"ו) הובא דיון האם מותר לעשות מלוגמא מפגים שביחלו, הנאכלים בשדה ולא נאכלים בבית, ומסקנת הירושלמי היא להתיר לעשות מלוגמא מפגין שחנטו בשביעית, ולכאורה הרי אסור להפסיד פירות שביעית? המהרי"ט תירץ:

"ויש לתרץ דדווקא להנות בהם בדברים שדרכו להנות מותר, דדרשינן בפרק מקום שנהגו והיתה שבת הארץ לכם לכל צרכיכם, ולא הפסד הוא הואיל ועכשיו אינו ראוי אלא לנו, כשהוא ראוי לאכילה אין עושין ממנו שאר צרכים דאז הוי הפסד, אבל כשאינו ראוי לאכילה לא הוי

9. עיין שבת הארץ (פ"ה ה"ג הערה 3) למקור האיסור לשנות פירות שביעית.

10. עיין קול יהודה, (לרב גרשוני, עמוד שיב).

הפסד. הלכך לקוץ את האילן שאין דרך הנאתן בכך ולא מתהני כלל ממה שמוציא האילן בשביעית ולא מתכוין אלא לעצים בהא ודאי דאסור כל היכא דחניט פירא".

מדברי המהרי"ט אנו לומדים שאיסור קציצת פירות שביעית שונה מהדין שאין לשנות פירות שביעית, שהרי בשעה שהפגין הזריחו, התיר לעשות מהם מלוגמא למרות שאין הפירות נאכלים, ועשיית מלוגמא כלול בדין "לאכלה ולא להפסד" — "לאכלה ולא למלוגמא", בכל אופן מכיוון שאין לנו הנאה אחרת מהפגין, הרי זוהי דרך אכילתו כעת, ואיסור עשיית מלוגמא מפירות שביעית חל רק בשעה שהפירות ראויים לאכילה. אבל אסור לקצוץ את העץ משעת החנטה, למרות שמתכוון לעצים, כיוון שאין בקציצה זו דרך אכילה. הדברים מבוארים היטב לפי סברת המקדש דוד, שאיסור קציצת ומניעת הגעת הפרי לתכליתם הוא איסור עצמי, ואפילו אחר חנטה אסור לקצוץ, אבל כאשר משתמשים בפירות כדרך תשמישם הראוי כעת, הרי זאת היא אכילתם ואין כאן איסור של "לאכלה ולא להפסד" — "לאכלה ולא למלוגמא".

את דברי המשנה (פ"ה מ"א):

"בנות שוח שביעית שלהם שניה שהן עושות לשלש שנים, רבי יהודה אומר הפרסאות שביעית שלהן מוצאי שביעית שהן עושות לשתי שנים, אמרו לו: לא אמרו אלא בנות שוח".

מסביר במשנה ראשונה (פ"ה מ"א סוף ד"ה א"ל):

"הא דקתני בנות שוח שביעית שלהן שניה כלומר דווקא שניה נוהג בהן קדושת שביעית לא בראשונה אם תלשן קודם גמרן או נפלו מעצמן **אין בהן קדושת שביעית** משום דבנות שוח גרועות הן ביותר... והיינו דקתני שביעית שלהן שניה דווקא ולא קודם גמרן, דאין שביעית אלא בעומד לאכילה, ואם בא לתלשן קדם גמרן לא שבקינן ליה **דלאכלה ולא להפסד כתיב**".

הסבר זה הוא כשיטת המקדש דוד שאין לתלוש פירות שביעית קודם גמרן, אולם אין חלות קדושת שביעית עד שייגמרו, ואם ייתלשו קודם גמרן לא יהיה בפירות קדושת שביעית.

בהר צבי (זרעים ח"ב סי' מד) כתב שקדושת שביעית מדאורייתא חלה רק כאשר הפרי מגיע לעונה"מ, אולם ישנה קדושת שביעית שהיא אסמכתא מדבריהם בלבד, שאסור להפסיד פירות שביעית גם קודם עונה"מ. יש ספק בירושלמי האם מותר לעשות מלוגמא מפגין קודם הבשלתם, ויסוד הספק הוא האם חכמים גזרו קדושת שביעית גם על דברים העומדים לרפואת בני אדם. ונראה שסברת ההר צבי היא כסברת המקדש דוד שקודם עונה"מ יש איסור הפסד

אלא שההר צבי הוסיף שהפסד זה אסור בגלל קדושת שביעית מדרבנן, אבל ברור שאין קדושת שביעית מדאורייתא קודם הגעת הפירות לעונה"מ.

מדברי המקדש דוד אנו לומדים שקודם עונה"מ בפירות, וקודם הגעת התבואה לשליש גידולה יש איסור למנוע מהפרי להגיע לייעודו, ולכאורה כן הדין בירקות קודם שתגיע שעת לקיטתם.

ה. דעות שחלות קדושת שביעית קודם עונה"מ

מדברי התוס' (סוכה מ ע"א ד"ה ועצים) נראה שיש קדושת שביעית גם לפני עונת המעשרות, וז"ל:

"פירות סתמייהו לאכילה, ומשעת יצירתן חיילא קדושה עלייהו, ותו לא מהניא מחשבה לאפקועי למשרה ולכובסה דאין נוהגין בקדושת שביעית".

משמע שמשעת יצירת הפרי חלה קדושת שביעית, ואפילו קודם הגעתם לעונה"מ. אמנם בדוחק אפשר לבאר שמשעת יצירת גמר הפרי חלה קדושת שביעית (הר צבי זרעים ח"ב סי' מד).

תוס' אנשי שם (מעשרות פ"ה מ"ג) הקשה על פרוש הרמב"ם למשנה, המתיר מכירת פירות שביעית קודם הגעת הפירות לעונה"מ, שהרי קדושת שביעית חלה קודם הגעת הפרי לעונת המעשרות אלא שבעת שהפרי מגיע לעונת המעשרות הוא מותר באכילה; לפני כן, מלבד קדושת שביעית יש בו גם איסור אכילה. ולפיכך סובר תוס' אנשי שם שאיסור מכירת פירות שביעית לעם הארץ הוא גם קודם הגעת הפירות לעונה"מ. על פי הסבר זה למד האנשי שם שהרמב"ם השמיט את דין איסור מכירת פירות שביעית לעם הארץ מכיוון שכלל דין זה באיסור מסירת דמי שביעית לעם הארץ, ואיסור זה חל ללא הגבלה של שלב מסוים בפרי, ולכן כשם שאסור למסור דמי שביעית לעם הארץ כן אסור למכור פירות שביעית לע"ה אפילו קודם הגעתם לעונת המעשרות.

בתורת הארץ (פ"ח אות סג, סה) כתב שקדושת שביעית חלה כבר משעה שנעשה פרי, והפירות הם הפקר, ואין אפשרות למכרם אלא לאחר הגעתם לעונת המעשרות, והמשנה (מעשרות פ"ה מ"ג) חידשה שאפילו לאחר עונה"מ אין למכרם לחשוד על השביעית¹¹.

11. עיין חזו"א (סי' יט ס"ק כב), ובקהלות יעקב (זרעים סי' ט).

ט. זמן חלות קדושת שביעית בירק שנלקט בשביעית

בעניין חלות קדושת שביעית בירקות הנלקטים בשביעית, שנינו במשנה

(פ"ה מ"ד):

"לוף של ערב שביעית שנכנס לשביעית וכן בצלים הקיצונים וכן פואה של עידית ב"ש אומרים עוקרים אותן במאפורות של עץ, וב"ה אומרים בקרדומות של מתכת, ומודים בפואה של צלעות שעוקרין אותה בקרדומות של מתכת".

ופירשו רמב"ם, ריבמ"ץ, ר"ש, רע"ב, תפא"י, שהלוף לא הוסיף לצמוח בשביעית, שאם הוסיף בשביעית היה בו דיני שביעית ואסור היה להפסידו, ולכאורה משמע מכאן שמיד בכניסת השנה השביעית חלה קדושת שביעית על הצמחים, ולכן אסור לעקרו בשביעית.

עוד ראה לכך שמיד בכניסת השנה השביעית חלה קדושת שביעית אפשר

להביא מדברי המשנה (פ"ו מ"ג):

"בצלים שירדו עליהם גשמים וצמחו, אם היו העלין שלהם שחורים אסורים, הוריקן הרי אלו מותרים, רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר אם יכולין להתלש בעלין שלהן אסורין".

משמע שקדושת השביעית חלה מיד בכניסת שביעית, שהרי העלין השחורים הם סימן שהעלים יונקים מהקרקע בשביעית, ומכיוון שהעלים החדשים יש בהם דיני שביעית ומבטלים את ההיתר שהיה מהשישית, נראה שמתחילת השנה חלה קדושת שביעית, ולכן יש ביטול של העלים הישנים בעלים החדשים.

נראה שכל ירק שמוסיף גידול בשביעית¹² ונלקט בשביעית חלה עליו קדושת

שביעית מיד מתחילת השנה השביעית.

וכן נראה מדברי הגר"ט (קידושין, בדין אתרוג) הסובר שאתרוג שחנט בשישית ונלקט בשמינית אין בו קדושת שביעית אלא בשעת הלקיטה, וביאר שהסברא היא מכיוון שאתרוג דר באילנו שנתיים שלוש, ויתכן שאתרוג שחנט בשישית ילקט בשמינית. מדבריו אנו לומדים שדבר שאינו דר באילנו משנה לשנה, אלא הוא חד-שנתי שבודאי ילקט בשביעית, הרי שדינו כשל שביעית מכניסת השביעית.

12. עיין אפיקי ים (ח"ב סי' כה), תורת השביעית (עמ' דש-שה), קול יהודה (לרב גרשוני עמ' שיח).

סיכום

העולה לנו שבירק הנלקט בשביעית חלה קדושת שביעית בתחילת השנה השביעית לפני שעת הלקיטה, ואילו ירק שיוצא לשמינית אין בו קדושת שביעית כלל. נראה שההסבר להבדל בין ירק הנלקט בשביעית לנלקט בשמינית הוא בכך שירק הנלקט בשמינית לא יחולו עליו דיני שביעית שהרי לקיטתו בשמינית, ולכן גם בשביעית אין עליו קדושת שביעית. אולם ירק הנלקט בשביעית הרי שתחול עליו קדושת שביעית; לכן יש מקום לומר שהקדושה חלה עליו כבר משעת כניסת השנה השביעית.

פירות שביעית לכו"ע אסור להפסידם אפילו קודם הגעתם לשלב גידול שמחייב אותם בדיני שביעית, ויש אומרים שיש לנהוג בפירות אלו כבר כל דיני קדושת שביעית.